

DOSTOJEVSKI V KARTUZIJU GAMING

(Deveti simpozij Mednarodnega združenja Dostojevskega)

Mednarodno združenje Dostojevskega (International Dostoevsky Society), ki se je vpisalo tudi v slovensko znanstveno dogajanje leta 1989 s svojim sedmim – *ljubljanskim* simpozijem »Dostojevski in dvajseto stoletje«, je v dnevih od 30. julija do 6. avgusta 1995 pripravilo v organizaciji Slavističnega inštituta Univerze v Celovcu pod vodstvom prof. dr. Rudolfa Neuhäuserja svoj deveti simpozij. Profesor Neuhäuser, ki kot Evropejec z ameriško izkušnjo zna ceniti avtentičnost zgodovinske dediščine in njenih vrednot, je v skrbi za zbratost in nemotenost razpravljanja o aktualnih problemih dostojevskologije zbral okoli 150 udeležencev iz devetindvajsetih držav vseh kontinentov, razen Afrike, v idiličnem dolnjeavstrijskem mestecu Gaming in nas nastanil v nekdanjem kartuzijskem samostanu »Marienthron« iz 14. stoletja.

Ljubeznivi in vsestransko prizadevni organizatorji so nas poučili, da ima Kartuzija Gaming za seboj kar težko zgodovino. Razmeroma tihemu srednjeveškemu obdobju meniške molitve, meditacije in dela so sledile usodne novoveške kolizije. V letih 1532–1683 je bil samostan zatočišče, ki je varovalo okoliške prebivalce pred turškimi vpadi. Leta 1782, v času razsvetljenstva, je cesar Jožef II. samostan ukinil, dvorano knjižnice, v kateri so kartuzijanci zbrali in hranili dvajset tisoč zvezkov dragocenih knjig, je spremenil v skladišče za krmo, gotsko cerkev pa v lesno skladišče in hlev. Kartuzija je tako prav do današnjih dni bila oropana prvotnega namena in smisla. Leta 1984 je prišla v privatne roke. Novi lastnik je kartuzijska poslopja restavriral s smislom za postmoderni ansambel in še bolj za zahodnoevropsko poslovnost: cerkev in obnovljeni del samostana je ponovno namenil duhovnosti, ob njo pa je postavil gostinske zgradbe in udobne prostore za turiste in posvetne zadeve. Udeleženci simpozija smo ambient s takšno simbiozo sprejemali večinoma s simpatijo. Najbrž se ne motim, če zapišem, da smo umeščenost v tak ambient razumeli kot nevsiljivi nagovor organizatorja, naj v duhu dialektične triade Vladimirja Solovjova, sogovornika Dostojevskega, in njegove sinteze »materialnega in duhovnega« celovito razpravljamo o F. M. Dostojevskem z perspektive velikega in malega časa in na način strpnega in tvornega dialoga. Pod večšo taktirko profesorja Neuhäuserja nam je to v glavnem tudi uspelo.

Prizadevanje po celovitosti ima, žal, tudi svoje hibe. Deveti simpozij IDS si je zadal kar pretežno in predvsem preobsežno nalogo, ko je razpisal in potem tudi dosledno izpeljal program, ki je poleg treh temeljnih tematskih krogov (roman *Bratje Karamazovi*, novi literarnoteoretični pristopi k obravnavi ustvarjanja Dostojevskega, Dostojevski v ideoloških diskusijah sodobne Rusije) napovedal še štiri obsežne teoretske sklope: kontekstualne raziskave Dostojevskega z družbeno-političnega, biografskega, recepcijskega vidika in vidika pisateljeve publicistike (s posebnim poudarkom na *Dnevniku pisatelja*), poetika Dostojevskega, problemi interpretacije (filozofske in teološke interpretacije, nove interpretacije posameznih besedil) in primerjalno preučevanje ustvarjanja Dostojevskega (Dostojevski v Rusiji in zunaj nje). Svoj nastop je prijavilo več kot 120 udeležencev in vsi ti so, z nekaj izjemami, tudi nastopili v razmeroma kratkem časovnem razponu šestih dni na treh vzporednih sekcijah, ki so neumorno delovale od jutra do večera s kratkimi odmori za predah ob kavi in presledki za kosilo. Program, zasnovan na kar se da celovitem in mnogovrstnem obravnavanju Dostojevskega, je tako v izvedbi razpadel na razpravljanja v posameznih sekcijah s specifično tematiko in na beganje iz sekcije v sekcijo tistih udeležencev, ki so želeli slišati najpomembnejše predavatelje. Pisec tega poročila sem nastopil v tretji sekciji in ostal njej in kolegom, ki so v njej nastopali, bolj ali manj zvest prav do konca, zato sem o dogajanju na

drugih dveh sekcijah bil obveščen samo posredno, vendar s tolikšno množico ustreznih informacij, da sem si lahko ustvaril zadovoljivo predstavo o simpoziju kot celoti.

Če naj se omejim samo na bistvene značilnosti dostojevskološkega dogajanja v Kartuziji Gaming, potem bi najprej poudaril, da je najpomembnejši dosežek simpozija v vnovič izpričani in potrjeni zavesti o tem, kar je predstavil Horst-Jürgen Gerigk (Heidelberg) v uvodnem plenarnem referatu *F. M. Dostojevski v letu 1995: njegova umetnost in naša dejstva* z angleško opredelitvijo kot »new map of Dostoevsky criticism«. Ta »nova karta« dostojevskologije je predvsem izraz tudi na področju humanističnih ved vedno bolj uveljavljenega prepričanja (vsaj na teoretični ravni, v vsakdanji praksi smo ljudje pač samo ljudje!) o nujnosti globalne povezanosti intelektualnega življenja v svetu, danes samo še »globalni vasi«. Na področju dostojevskologije in še posebej v okviru IDS se je to prepričanje izrazilo v odpravljanju politično-ideoloških barier, katerim je tudi dostojevskologija plačala svoj davek (in tu in tam še vedno plačuje), in še posebej v razširitvi kroga držav, ki so se pridružile in se še vedno pridružujejo Mednarodnemu združenju Dostojevskega. Na tokratnem simpoziju so nas prijetno presenetili dostojevskologi iz Japonske, ki se sicer niso izkazali s posebnimi inovacijami, vendar so v svojih sedmih nastopih izpričali široko in temeljito poznavanje tako Dostojevskega kot dostojevskologije. Med njimi je bil deležen posebne pozornosti Atsushi Ando, ki je predstavil prikaz leksikalnih konkordanc, objavljen v treh zvezkih knjige *A Concordance to Dostoevsky's Crime and Punishment* (Ed. by Ando Atsushi, Urai Yasio, Mochizuki Tetsuo) pri Slavističnem raziskovalnem centru Univerze Hokkaido iz Sappora.

Druga, vse pozornosti vredna značilnost simpozija se je morda najbolj jasno izrazila v ključnem referatu Wolfa Schmida *Bratje Karamazovi – nadryv avtorja* in v diskusiji ob njem. Dostojevskolog iz Hamburga (avtor znane monografije *Der Textaufbau in den Erzählungen Dostoevskijs*, 1973) odkriva posebni pomen besede 'nadryv' v romanu Dostojevskega, zato tudi navajam naslov referata v obliki, ki je bila predstavljena na simpoziju. 'Nadryv' naj bi bil za Dostojevskega posebno duševno stanje, katero ne opažamo samo pri mnogih likih v romanu in je predmet raziskave v knjigi *Nadryv* (četrti knjiga romana *Bratje Karamazovi*), ampak naj bi bil v temelju vsega romana, samega avtorja (t.j. Dostojevskega oziroma »podoba avtorja«, če naj rabimo v tej zvezi termin V. V. Vinogradova, op. A. S.) pa naj bi pripeljal do razdvojenosti – do pojava Dostojevskega I. in Dostojevskega II.. (Prevod ruske besede 'nadryv' s slovenskim 'izbruh' v še vedno veljavnih slovenskih izdajah romana *Bratje Karamazovi* in prevodu Vladimirja Levstika je torej z vidika W. Schmida in najbrž tudi umetnosti Dostojevskega samega neustrezen in bi ga morali nadomestiti z ustrežnejšim 'psihični zlom' ali 'psihična razklanost'.) Teza o duševni razdvojenosti/razklanosti avtorja (*nadryv avtorja*), ki da se izrazi v romanu *Bratje Karamazovi* v protipostavljanju dveh smislov (Dostojevskega I. kot avtorja, ki oznanja resnično vero, polemizira z ateističnim humanizmom in zavrača Ivana Karamazova, in Dostojevskega II. kot dvomečega in neverujočega avtorja, ki sprejema v romanu Ivana Karamazova kot svojega glasnika), omogoča po sodbi W. Schmida ustrežnejšo opredelitev žanra in neten-denčno razumevanje genialnega sporočila romana. S tega vidika se nam po mnenju W. Schmida razkrije stvarni odnos med »bogokletno« peto knjigo *Pro in contra* in knjigo *Ruski menih*. Knjiga *Ruski menih* z ubeseditvijo teodiceje, temelječe na kozmodiceji, tako z etičnega kot estetskega vidika ni ustrežna protiutež pete knjige, Dostojevski ne doseže ravnesja, o katerem je pisal K. P. Pobedonoscev; da bi zavrnil misel Ivana Karamazova, se je moral zateči k diskreditaciji in kompromitaciji (soočenje Ivana Karamazova z dvojniki, poudarjanje njegovega ponosa in navajanja Smerdjakova na očetomor idr.). V romanu *Bratje Karamazovi* naj bi se tako uveljavila dva sistema: sistem odkrite razmejčitve med Dostojevskim I. in Ivanom in sistem prikritih zbliževanj med Dostojevskim II. in

Ivanom, avtor naj bi torej omahoval med *za* in *proti* in roman naj ne bi bil niti roman-teodiceja, kakor si ga je zamislil Dostojevski, niti kritika Boga, če bi roman opredeljevali samo z vidika Ivana Karamazova, niti roman-polifonija, če bi sprejeli Bahtinov model, zasnovan na glasbeni metafori, marveč ROMAN-OSCILACIJA.

Način razpravljanja in zaključek, h kateremu pride W. Schmid, sta značilna za tista prizadevanja sodobne dostojevskologije, ki se po eni strani želijo otestiti modela M. Bahtina, ker je postal že šablona, še posebno pri tistih, ki so gradili in še gradijo interpretacije Dostojevskega na Bahtinovih posplošitvah s prilagajanjem konkretnega gradiva ali celo mimo njega, po drugi strani pa se želijo izogniti polarizaciji med »temnim« in »svetlim« Dostojevskim, ki se s svojo »svetlo« podobo uveljavlja še posebej pri delu ruskih dostojevskologov, izhajajočih iz prepričanja o pisateljevi globoki in iskreni religioznosti.

Nekaj pristašev koncepcije »svetlega« Dostojevskega je bilo tudi na simpoziju. Tako je na primer v prvi sekciji ob W. Schmidu nastopil njegov antipod Vladimir Zaharov (Petrozavodsk) in v referatu *Bratje Karamazovi: metafizika teksta* izhajal iz prepričanja o osrednji vlogi Aljoše, ki jo je njegov predgovornik zapostavil, ter dokazoval, da je Dostojevski dvanajst knjig »žizneopisanija« Alekseja Fjodoroviča Karamazova označil z besedo 'knjiga' v navezavi s »sakralnim pomenom« staroruske oziroma cerkvenoslovanske besede 'книга'. Ob tem je V. Zaharov v »vrsti metafizičnih problemov« povzdignil problem grafike in predstavil poslušalcem prvi zvezek nove »kanonične izdaje« zbranega dela Dostojevskega, natisnjenega 1995. pri založbi Petrozavodske univerze v »ruski ortografiji izpred leta 1917«, ki da hrani izročilo »pravoslavne duha ruskega jezika«. – Vprašanja, kdo bo Dostojevskega v arhaičnem natisu sploh bral ob obstoječi skrbno pripravljene akademski znanstveni izdaji zbranega dela Dostojevskega v tridesetih knjigah (1972–1990) pod uredništvom v Gmingu prisotnega častnega predsednika IDS G. M. Fridlenderja in drugih, so V. Zaharova vznemirjala precej manj kot referat W. Schmidu in nastopi Schmidovih sogovornikov, ki niso a priori uveljavljali t.i. tradicionalnih in drugih podobnih vrednot.

Če sodim po referatih (diskusiji ob nastopu W. Schmidu žal nisem prisostvoval) sodi med Schmidove sogovornike gotovo Igor Smirnov (Konstanz) z referatom *Teorija romana in romani Dostojevskega*. Tudi on zavrača Bahtinovo tezo o polifoničnem romanu in se, kot pravi, vrača k heglovski opredelitvi romana kot totalnosti, vendar pri tem dvomi o tezi V. E. Vetlovske (*Poetika romana Bratje Karamazovi*, 1977), ki z zornega kota Hegla interpretira roman *Bratje Karamazovi* kot celovitost, v kateri da se uveljavi kot smiselno središče kompromitacija Ivana, izpeljana s krščanskega vidika. I. Smirnov opredeli roman *Bratje Karamazovi* kot »roman-teomantijo« in sklene, sklicujoč se na Aljošo, ki da mu je v zadnjem poglavju enajste knjige romana dodeljena »nesporno avtoritetna« sodba o bratu Ivanu, z razmeroma apokrifno trditvijo, da v tej sodbi prisotni končni stavek z nejasno izraženim subjektom:

Ali bo vstal v luči resnice ali... se bo pogubil v sovraštvu, maščujoč se nad vsemi, ker je služil tistemu, v kar ne veruje /.../

zadeva tako Ivana kot Boga in da torej »*Bratje Karamazovi*« kažejo svet, ki ga je Bog zapustil«.

Take nasprotujoče si in celo izključujoče se sodbe pričajo, da roman *Bratje Karamazovi* ostaja odprta knjiga, ki kljub nepreglednemu številu najrazličnejših razmišljanj o njej še vedno zastavlja temeljno vprašanje – vprašanje o jeziku F. M. Dostojevskega. V tej zvezi bi si dovolil parafrazirati M. L. Gasparova, ki v uvodu k zborniku *Ju. M. Lotman in tartusko-moskovska semiotska šola* (1994) opozarja tako na potrebo »naučiti se razumeti

pesniški jezik« kot na dejstvo, da se takega jezika, podobno kot jezikov različnih kultur in tudi naravnih jezikov, ne da naučiti zgolj z intuicijo, marveč s pomočjo učbenikov, t.j. gramatike, besednjaka in še kakšnega »priročnika«, ki bi jih bilo treba napisati tudi za jezik Dostojevskega ob Bahtinovi metalingvistiki in vrsti stilističnih in poetoloških razprav (V. V. Vinogradova, L. Grossmana, Renate Lachmann in drugih). – Zavest o tem je še vedno živa. To so izpričali tudi mnogi referati na simpoziju.

V razpravljanju o romanu *Bratje Karamazovi* je v tej smeri nastopil William Mills Todd III. (Harvardska univerza), ko je govoril o »rabah in zlorabah naracije« v romanu. Victor Terras (Univerza v Brownu) je opozoril na nekatere stilne posebnosti romana in poskušal s stilno primerjavo Gogolja, Tolstoja in Dostojevskega semiotsko opredeliti »simbolični stil« Dostojevskega, ki da se razlikuje od »ikonskega« stila Gogolja in »indeksnega« stila Tolstoja. Malcolm Jones (Univerza v Nottinghamu) je v referatu *Molk v Bratih Karamazovih* razpravljal o različnih oblikah 'molka' v romanu (molčeči Jezus v pesnitvi Veliki inkvizitor, pripovedovalčev molk o vrsti pomembnih stvari, Zosimov vznemirljivi molk o Bogu) in o možnih odzivih bralca na to značilnost romana ter s tem povezal sodbo o estetski vlogi in vrednosti zamolčanega. K tej, rekli bi, ustvarjalni skupini referatov bi lahko prišteli tudi prispevek Vladimirja Kotelnikova (Sankt-Peterburg) *Kenosis kot umetniški motiv*, če ne bi razpravljal v smislu koncepcije »svetlega« Dostojevskega zapostavil literarnoestetski vidik.

Prikaz razsežnosti in raznovrstnosti razpravljanja o romanu *Bratje Karamazovi* ne bi bil korekten, če ne bi omenil hermenevitičnih, intermedijalnih in komparativističnih prispevkov in tudi prispevkov, ki so obravnavali sociološka in sociološko-ideološka vprašanja v okviru »karamazovske« prve sekcije pod oznakami »Dostojevski v ideoloških diskusijah sodobne Rusije«, »literatura in ideologija« in »Dostojevski v kontekstu epoh«. – Med hermeneviti je izstopal Bruce Ward (Laurentinska univerza, Sudbury, Kanada), ki je v referatu *Dostojevski in moderna hermenevtika sumnje* razmišljal o značaju dvomnosti Ivana Karamazova in ideoloških intencijah Dostojevskega ob soočenju s filozofskimi vidiki Paula Ricoeurja in še posebej ob njegovi opredelitvi »šole sumnje« ter »mojstrov« te šole Marxa, Nietzscheja in Freuda. – Hanna Bograd (Brooklyn, New York) je z vidika intermedijalnosti razpravljala o *Funkciji likovne umetnosti v umetnosti Dostojevskega* nasploh in se v tem sklopu dotaknila tudi romana *Bratje Karamazovi*. O posebnem intermedijalnem vprašanju je razmišljala Halina Chałacińska-Wiertelak (Univerza A. Mickiewicza, Poznań) v referatu *Fenomen Kane Galilejske (Svatba v Kani Hieronymusa Boscha in Bratje Karamazovi Fjodora Dostojevskega)*. – Komparativističnih tem je bilo več, zaobjemale so soodnose romana *Bratje Karamazovi* z rusko in drugimi evropskimi literaturami od antike do sodobnosti. Med najbolj zanimivimi prispevki je bil referat Istvána Molnárja (Budimpešta) *Od govorečega Kristusa do molčečega Kristusa. Vpliv Jeana Paula /.../ na Dostojevskega, še posebej na pesnitev Veliki inkvizitor*.

Sociološke in sociološko-ideološke obravnave tako romana *Bratje Karamazovi* kot celotne problematike Dostojevskega so bile posebna značilnost v poletnih dnevih leta 1995. Posredno in še bolj neposredno jih je pogojevala sodobna politično-družbena situacija, ki jo brez globljih premislekov v času postmodernizma označujemo *samo* z atributom »postkomunistična«. Tudi te obravnave je dosegel poleg drugega, če naj se izrazim metaforično, piš hrvaške »Nevihte«; in prav na teh obravnavah se je najjasneje pokazala razlika med znanstveniki, ki ostajajo zvesti literarni znanosti in budno pazijo, kaj je z literarnoznanstvenega vidika neko dejstvo, in tistimi, ki se obračajo po vetru, ki trenutno piha. – Aleksandar Flaker, Andrzej Lazari (Łódź) in Igor Vinogradov (urednik revije *Kontinent*, Moskva) so znali ohraniti razumno distanco do zastavljenih problemov. A. Flaker je v referatu *Glas Dostojevskega v disonantnem literarnem kontekstu (Rusija in njeni »slovan-*

ski bratje») razčlenil kompleksni (večkrat tudi ambivalentni) odnos Dostojevskega do »vzhodnega vprašanja« v povezavi s stališči L. N. Tolstoj, Saltikova-Ščedrina, Gleba Uspenskaja in drugih. Andrzej Lazari, avtor odmevne brošure *Napoleon ali Čičikov. Iz zgodovine ruskega nacionalizma* (Sankt-Peterburg, 1993), je v referatu *Dostojevski kot ideološka avtoriteta v političnem boju naših dni* argumentirano predstavil manipuliranje z Dostojevskim in njegovimi nazori pri sodobnih ruskih nacionalistih, še posebej pri t.i. nacional-bolševikih in pristaših »evroazijstva«, njegov vpliv na Solženicina in kritični odnos demokratov do pisateljeve ideološke dediščine in je zaradi vsega tega in še posebej izjave, da je Dostojevski postal »oče sovražstva do vsega neruskega«, zbudil pri varuhih »svetlega« Dostojevskega ogorčenje. Referat A. Lazarija se je imenitno ujel s premišljenim nastopom I. Vinogradova (*Dostojevski v sodobnih ideoloških diskusijah*), ki je razpravljanje sklenil z mislijo, da je oktroiranje »ruske ideje« kot krščanske oziroma pravoslavne ideje v politiko nevarna iluzija. – Drugačni naboj sta imela referata Iskre S. Andrejeve iz Moskve (*Ali je možen v Rusiji fašizem? Razmišljanja ob legendi o Velikem inkvizitorju*) in Anne Ražny iz Krakova (*Ideja Velikega inkvizitorja v komunističnih in postkomunističnih tendencah*). Obe referentki sta nekako »postmodernistično« poljubno ravnali z dejstvi, svojo pripoved gradili na posplošujoči hipotetičnosti, ki je dosegla višek v izjavi A. Ražny, da postkomunistične tendence »oživljajo ideal velikega inkvizitorja, ki lahko izrabi katerokoli idejo«. – Vendar simpozij, ki ima enciklopedični značaj, prenese tudi »razdejanje smisla«. Preglasijo ga tehtne razprave, in teh je bilo tudi v drugih dveh sekcijah kar nekaj.

Nekje na meji med filozofskim in literarnovednim obravnavanjem literature sta bila v drugi sekciji prebrana referata Nadine Natov iz Washingtona (*Filozofija ravnanja in problem njene realizacije*) in Léne Szilárd iz Budimpešte (*Bratje Karamazovi kot vir simbolističnih koncepcij transcenzusa*). Za pozornega opazovalca dogajanja na področju literarnih ved je bil zanimiv še posebej referat Nadine Natov. Ta referat je pokazal, kako je ameriška rusistika prešla od sprejemanja M. Bahtina-literarnovednega dostojevskologa na postmodernistično razumevanje M. Bahtina kot filozofa. Nadine Natov je namreč interpretacijo romana *Besi* zasnovala na etičnih vidikih zgodnjega Bahtinovega eseja *K filozofiji ravnanja/K filozofiji postopka* (1920-1924) in, sklicujoč se na ameriška bahtinologa Gary Saul Morsona in Caryl Emerson, sklenila, da to zgodnje delo M. Bahtina omogoča novo osvetlitev znanih Bahtinovih del in seveda tudi novo branje Dostojevskega.

Izredno pregnantima in na teoretični ravni dosledno izpeljanim referatoma *Brezpredmetnost in ničelna referenca pri Dostojevskem* Aage A. Hansen-Löveja (München) in *Soodnos narativa in diskurza v prozi Dostojevskega* Árpáda Kovácsa (Budimpešta) iz prve sekcije je sledila vrsta izjemno zanimivih poetoloških razprav v tretji sekciji. Ob navedbi referatov Nine Kauchtschischwili iz Bergama (*»Ikona s sitem« v romanu Mladenič: ali lahko govorimo o vizualnem govoru pri Dostojevskem?*), Nine Arutjunove iz Moskve (*Odnos Dostojevskega do jezika: Um – jezik – stil*), Gyula Királyja iz Budimpešte (*Medbesedilnost kot načelo graditve besedila romanov Dostojevskega*) in Rosanne Casari (*Motiv 'odhoda' pri Dostojevskem*), ki sem jih poslušal z nezmanjšanim zanimanjem, bi se ustavil samo pri treh nastopih: Efima Etkinda (Sorbona, Pariz), Rogerja Andersona (Univerza Kentucky, Lexington) in Peetra Toropa (Univerza Tartu, Estonija).

E. Etkind je v referatu *Dostojevski z vidika psihopoetike* spregovoril med drugim o jezikovni mimikriji. Pri posebnih literarnih tipih, kot je na primer Lebedev iz romana *Idiot*, je vedno prisotna možnost, ki v nekaterih situacijah prehaja že v nujno, da se za 'resnico' skriva 'laž'. Ta možnost/nuja nerazdeljenosti in nerazločljivosti 'laži-resnice' je izraz podzavestnega in nezavednega psihičnega in jezikovnega mehanizma. – Diskusija je pokazala, da so pri Dostojevskem taki literarni liki lahko nosilci tudi avtorskih resnic, skritih za masko pavlihe. Tak je na primer tudi Lebedev, ki nosi v sebi apokaliptično temo sodobnega sveta.

»Magični« Dostojevski vzbujajo in dosega s tako oblikovanimi liki in njihovo govorico posebne psihoestetske učinke.

Na isti dan (31. julija) popoldan, ko je nastopil E. Etkind, je prebral svoj referat tudi R. Anderson, ki je s temo in načinom obravnave idealno dopolnil Etkindovo sporočilo, kar je dokaz več o premišljeno pripravljenem simpoziju. Andersonov referat *Prispevek k vprašanju »ikoničnosti« v umetniškem jeziku F. M. Dostojevskega* je obravnaval »prepad« med tem, kar v mnogih pomembnih scenah romanov Dostojevskega sporočajo osrednje osebe, in sprejemom tega sporočila pri prisotnih poslušalcih. Takšen »prepad« na primer srečamo v romanu *Zločin in kazen*, ko se Razkolnikov zaman poskuša javno pokesati za storjeni zločin na trgu, mimoidoči pa sprejemajo njegovo prizadeto izpoved kot razgrajanje pijanca. Takšna »spodletela uporaba semiotike« nas po mnenju R. Andersona opozarja na enega od glavnih leitmotivov v prozi Dostojevskega – na psihološko razhajanje med tem, kar misli osrednja oseba, in tistim, kako poskuša razkriti svoj notranji svet na način, ki ni v skladu z običajnimi normami sodobne družbe. Govor osrednjih oseb naj bi v takšnih kritičnih trenutkih izkazoval »ikonični potencial«. Ta »ikonični potencial« naj bi se izrazil v identifikaciji ikonskega znaka in smisla in ob tem zastavil naslovniku zahtevo, da se psihološko aktivno vključi v sporočilo, da ga ne sprejme kot znak nečesa (kot upodobitev), marveč kot neposredni smisel (kot razodetje). Razkolnikov, Dmitrij in Miškin so, podobno kot vernik pred ikono, udeleženi v razodetju in izgubljajo tako možnost kot željo, da »predstavijo« ali opišejo z običajnim jezikom tisto, kar doživljajo. Njihov govor v takšnih trenutkih presega cilje in razsežnosti normativnega družbenega jezika. Govor osrednje osebe tako izgublja svojo normalno sposobnost predstaviti ali prikazati predmet in doseže nekakšen prag, na katerem osrednjo osebo prevzame občutje neposredne združitve s predmetom doživljanja. Prepoznavanje sebe v predmetu doživljanja pa govorca oddaljuje od sogovornika – poslušalca. Pojavi se nekakšna razdelitev jezikov in bralec Dostojevskega se večkrat znajde v izredno nejasnem položaju, ki nas spominja na nerazdeljenost in nerazločljivost »laži-resnice« v govoru mnogih literarnih likov pri Dostojevskem in večkrat tudi v govoru pisatelja samega.

P. Torop, specialist na področju semiotike in teorije prevoda (leta 1995 je izšla njegova inovativna disertacija *Totalni prevod*) je v referatu *In- in intertekstualni Dostojevski: Poetika »tuje besede« in poetika virov* nakazal celo vrsto poetoloških vprašanj, ki jih zastavlja umetnost Dostojevskega tako raziskovalcu kot prevajalcu Dostojevskega, izhajajoč iz znane resnice, da je tudi prevod interpretacija izvornika. Problematika in- in interteksta in s tem odnosa svojega in tujega v strukturi literarnih del Dostojevskega ne zahteva v tolikšni meri razpoznave virov »tuje besede« kot razkritje avtorjeve strategije, t.j. kompleksa postopkov, s katerimi Dostojevski vključuje »tujo besedo« v svojo umetnost tako z vidika bralca, ki mu je besedilo namenjeno, kot odnosa poetike interteksta (t.j. različnih tipov tujih besedil znotraj del Dostojevskega) in interteksta (orientacije bralca na neko skupino tujih besedil ali na neko tradicijo). Pri tem je treba ločiti po sodbi Toropa poetiko virov od poetike »tuje besede« in upoštevati obnašanje »tuje besede« na različnih ravneh besedila, ker to povezuje problematiko »tuje besede« z občo semiotiko svojega in tujega v umetnosti in ideologiji Dostojevskega. – Diskusija je pokazala, da so vidiki, ki jih teoretik zahteva za razumevanje literarnih del Dostojevskega upravičeni in korektni, vendar v prevajalski praksi težko dosegljivi.

Bogato poetološko dejavnost so v tretji (in deloma tudi v prvi in drugi) sekciji dopolnjevale komparativne raziskave, ki so upoštevale vpetost F. M. Dostojevskega tako v rusko (s posebej izpostavljeno problematiko »Dostojevski in L. N. Tolstoj«) kot svetovno literaturo. Nekaj zanimivejših referatov: *Metafore vstajenja in preroda pri Tolstoj in Dostojevskem* (Nina Perlina, Univerza Indiana, Bloomington), *Problem trpljenja: Gorki proti*

Dostojevskemu (Geir Kjetsaa, Oslo), *Dostojevski v umetnosti in pismih* A. M. Remizova (V. A. Tunimanov, IRLI RAN, Sankt-Peterburg), *Odmevi Dostojevskega v Nesrečnem vitezu/Bednyj rycar* Elene Guro (Milan Djurčinov, Skopje), *Shakespeare in Dostojevski* (Mladen Engelsfeld, Zagreb), *Dostojevski in Hesse* (Michel Cadot, Pariz), *Nemški Razkolnikov* (Reinhard Lauer, Göttingen), *Dostojevski in Strindberg* (Hans Othman, Turku), *Benjamin: Baudelaire/Poe* → *Dostojevski ali: Zakaj je pisal Dostojevski 'kriminalke'?* (Christoph Veldhues, Bochum). – V skupini dostojevskologov-komparativistov se je znašel tudi pisec tega poročila, nastopil je z referatom o žanrski, poetski in idejni transformaciji tradicije Gogolja in Dostojevskega v romanu »poemi« *Moskva-Petuški* Venedikta Jerofejeva, ki ga ruski kritik M. Lipovecki uvršča ob romanu *Puškinski dom* Andreja Bitova in liriki Josifa Brodskega med odločilne dejavnike v oblikovanju ruske in sicer estetik postmodernizma.

Bogastvo tem in raznolikost znanstvenih metod so na simpoziju dopolnili tudi organizatorji sami z dvema referatoma in svojevrstnimi posegi v debato. – Andreas Leitner je v referatu *Nenadnost v Besih Dostojevskega* obravnaval v dostojevskologiji že trajno prisotno vprašanje 'nenadnosti' oziroma tistega, kar so mnogi doslej označili s temo »vdrug/iznenada pri Dostojevskem« (v slovenski rusistiki na primer Ivan Verč v knjigi *VDRUG. L'improviso in Dostojevskij*, Trst, 1977). A. Leitner je pripisal 'nenadnosti' osrednjo vlogo pri predstavitvi tega, kar on imenuje »simptomatologija te nevarne epohe« in ji poskušal določiti filozofske razsežnosti v povezavi s pojmovno-kategorialnim pomenom 'nenadnosti' pri Kierkegaardu in Heideggerju. – Veliki prijatelj Slovencev Klaus-Detlef Olof je bil edini, dodal bom še – žal edini, ki je obravnaval »slovensko« temo, ko je govoril o *Dveh slovenskih poskusih dramatizacije Dostojevskega: Jovanovičevi Karamazovi in Besi* in predstavil problematiko s kompleksnega sociološko-dramaturškega in teatrološkega vidika.

Olofova »slovenska« dostojevskološka tema ni bila edina »slovenska tema« na lanskoletnem simpoziju IDS. Profesor Neuhäuser je namreč na posebno pripravljenem večernem srečanju predstavil Koroško in Celovcu in pri tem ni pozabil na Slovence in slovensko kulturo na Koroškem. Na večeru je nastopil tudi »Koroški kvintet« iz Špitala s slovensko pesmijo in besedo, ki je bila predstavljena udeležencem simpozija z nemško-angleško-ruskim prevodom tudi s prav nič olepšanim prikazom položaja Slovencev v Avstriji. O Sloveniji in Slovencih se je tako že *četrtič prav obširno in nazorno ter s simpatijo* govorilo v okviru Mednarodnega združenja dostojevskologov – po zaslugi profesorja Neuhäuserja, tega ne gre pozabiti!

S Slovenijo ali vsaj dostojevskološkim prispevkom Slovencev je posredno povezana tudi izvolitev novega predsednika IDS. Na mesto dosedanjega predsednika IDS profesorja Neuhäuserja je bil izvoljen profesor Malcolm V. Jones, naslednik Janka Lavrina na rusističnem oddelku Univerze v Nottinghamu in urednik zbornika *Dostoevsky and the Twentieth Century. The Ljubljana Papers* (Nottingham: Astra Press, 1993), v katerem je objavljen izbor referatov z ljubljanskega Sedmega mednarodnega simpozija IDS.

Deseti jubilejni mednarodni simpozij IDS (1998) se vrača v Združene države Amerike, kjer je bilo združenje IDS ustanovljeno. Organizacija simpozija je bila poverjena profesorju Univerze Columbia v New Yorku Robertu Belknapu.

Ob zahvali, ki je bila izrečena profesorju Rudolfu Neuhäuserju na sklepnem zasedanju simpozija, je bila predstavljena tudi njegova zadnja dostojevskološka knjiga *F. M. Dostojevskij: Die grossen Romane und Erzählungen. Interpretationen und Analysen*: Böhlau Verlag Wien, Köln, Weimar, 1993, z njo je bil končan strokovni del simpozija, ki bi ga lahko označili kot zelo uspešno predstavitev sodobnega stanja v svetovni dostojevskologiji.

Aleksander Skaza

Filozofska fakulteta v Ljubljani